

Stadion Olimpijski we Wrocławiu w latach 1927-1933

– funkcjonowanie i wykorzystanie obiektu.

Referat jest próbą przedstawienia pierwszej części przedwojennej historii największego obecnie obiektu sportowego Wrocławia – Stadionu Olimpijskiego. Ramy chronologiczne pracy wyznaczają lata 1927 oraz 1933. Rok 1927 przyjmuje się za datę otwarcia obiektu, choć nie wszystkie jego urządzenia były już wówczas oddane do użytku, natomiast w 1933 r. nastąpił upadek Republiki Weimarskiej, władzę w Niemczech objął Hitler, proklamowano powstanie III Rzeszy. Bazę źródłową przy opracowaniu tematu stanowiły materiały archiwalne znajdujące się w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, w zespole „Akta miasta Wrocławia”. Szczególnie cenne okazały się akta Miejskiego Urzędu Kultury Fizycznej (Stadtamt für Leibesübungen)¹, który z ramienia władz miejskich zarządzał obiektem. Akta te zawierają m.in. opis stadionu, szczegółowe sprawozdania z jego działalności, materiały odnośnie wykorzystania poszczególnych urządzeń sportowych, czy też organizacji imprez i zawodów. Należy jednak zaznaczyć, że akta Miejskiego Urzędu Kultury Fizycznej nie obejmują całości archiwaliów dotyczących obiektu; takowe odnaleziono również w sekcji Zarządu Parków i Ogrodów². Uzupełnieniem dla źródeł z zasobu AP we Wrocławiu okazała się wrocławska prasa przedwojenna, a w szczególności dziennik „Breslauer Neueste Nachrichten”, który na bieżąco dostarczał czytelnikom informacje o wydarzeniach sportowych rozgrywanych na stadionie. Przy omawianiu źródeł warto również wspomnieć o wydawanej corocznie przez Miejski Urząd Statystyczny publikacji „Kleines Statistisches Taschenbuch für die Stadt Breslau”, w której znajdują się liczbowe zestawienia dotyczące kultury fizycznej we Wrocławiu, w tym również informacje statystyczne o funkcjonowaniu stadionu.

Twórcą projektu architektonicznego Stadionu Olimpijskiego był Richard Konwiarz. Architekt ten, urodzony 15 lutego 1883 r. w Kępnie (Kempen) koło Poznania, związał się z Wrocławiem od 1909 r., kiedy to został zatrudniony jako projektant w biurze Maxa Berga – Rady Budowlanego Miasta. Konwiarz współpracował z Bergiem m.in. przy projekcie Hali Stulecia. W latach trzydziestych był również wykładowcą urbanistyki na Uniwersytecie

¹ Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia – sekcja 66.

² AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia – sekcja 57.

Wrocławskim. Wśród wielu jego już samodzielnych projektów można wymienić halę oraz wejście główne na Tereny Wystawowe na Szczytnikach (obecnie Wytwórnia Filmów Fabularnych i wejście do ZOO), czy też wiadukty łączące południową i północną część Terenów Wystawowych. Jednak główną specjalnością Konwiarza stało się projektowanie terenów zielonych, obiektów sportowych (np. park leśny na Kozanowie, kąpieliska na Oporowie, Morskim Oku, stadiony na Dąbiu i Pilczycach) oraz schronów (np. ul. Grabiszyńska, ul. Ołbińska, pl. Strzegomski). Po zakończeniu II wojny światowej Richard Konwiarz osiadł początkowo w Dreźnie, a od 1950 r. działał jako architekt i urbanista w Hanowerze, gdzie zmarł w 1960 r³.

Zasadniczy projekt zespołu obiektów Parku Sportowego Zalesie (Sportpark Leerbeutel), czy też Parku Sportowego we Wrocławiu (Sportpark Breslau) – takie właśnie nazwy przybrał początkowo Stadion Olimpijski – powstał w latach 1924-1927. Konwiarz przedstawił go, wraz z dokumentacją fotograficzną budowy, na konkursie sztuki towarzyszącym Igrzyskom Olimpijskim w Amsterdamie w 1928 r., jednak nie odniósł tam sukcesu. Natomiast w 1932 r., podczas Igrzysk w Los Angeles, w podobnym konkursie projekt został nagrodzony brązowym medalem (złotego i srebrnego wtedy nie przyznano)⁴. Być może w związku z tym prestiżowym wyróżnieniem obiekt zyskał miano Stadionu Olimpijskiego, do czego również mogły przyczynić się igrzyska ogólnoniemieckie (III. Deutsche Kampfspiele) rozegrane na nim w 1930 r. Dopiero w okresie III Rzeszy całemu kompleksowi nadano imię Hermanna Göringa („Hermann Göring Sportfeld”).

Prace budowlane rozpoczęły się w 1925 r. i trwały w dwóch etapach do roku 1939 r. W pierwszym etapie powstał stadion główny, określany jako „śląski” (Schlesierkampfbahn), otoczony wałem ziemnym, na którym usytuowano widownię na około 50 tys. osób. To tutaj właśnie planowano rozgrywanie najważniejszych zawodów lekkoatletycznych oraz spotkań piłkarskich. Główną bramą, przez którą sportowcy uroczyście wchodzili na stadion, była brama maratońska (Marathontor)⁵, znajdująca się po południowej stronie. Była ona jednym z elementów dużego budynku odgradzającego dziedziniec honorowy (Ehrenplatz, Ehrenhof) od stadionu. Jednak przede wszystkim umieszczono w nim bogate zaplecze dla użytkowników nie tylko stadionu głównego, ale również pozostałych obiektów sportowych: szatnie, natryski, pomieszczenia medyczne i do masażu, bufet, pokój prasowy, centralę telefoniczną, przechowalnię rzeczy wartościowych. W tym budynku mieściła się także sala do ćwiczeń gimnastycznych. Na stadion prowadziła jeszcze druga brama - północna,

3 *Wieżowce Wrocławia 1919-1932*, red. Jerzy Ilkosz, Beate Störckuhl, Wrocław 1997, s. 206.

4 Marek Ordyłowski, Andrzej Ostrowski, *1000 lat wrocławskiego sportu*, Wrocław 2002, s. 32

⁵ AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35303 s.196.

znajdująca się wraz z pomieszczeniami gospodarczymi po przeciwległej stronie obiektu.

Po zachodniej stronie głównej areny kompleksu wybudowano mniejszy stadion (Wagnerkampfbahn), przeznaczony głównie dla młodzieży oraz związków sportowych, do uprawiania lekkiej atletyki i piłki nożnej.

Południową część założenia przestrzennego zajmował ogromny teren (Spielwiese, Friesenwiese – Łąka Friesena), o powierzchni ok. 10 ha, otoczony wałem ziemnym. Według szacunków projektantów możliwe było przeprowadzenie tu masowych ćwiczeń gimnastycznych dla ponad 20 tys. osób⁶. Teren został podzielony na 10 boisk do codziennego użytkowania przez szkoły i kluby. Podczas dużych imprez na stadionie, łąka służyła sportowcom także jako miejsce do formowania szyków przed uroczystym wejściem na centralną arenę zmagania.

Pomiędzy stadionem głównym a kanałem powodziowym Odry umiejscowiono 2 boiska do piłki ręcznej (w tym jedno trawiaste), otoczone trybunami. Kolejnym obiektem, oddanym do użytku w pierwszym etapie budowy był kompleks basenowy, położony przy alei prowadzącej na stadion od strony wejścia przy Friedrich-Ebert-Straße (obecnie ul. Mickiewicza). Centralną jego część stanowił 50 metrowy, podzielony na osiem torów basen do zawodów pływackich oraz płytki basen i miejsce do skoków do wody z czteropoziomowej, 10 metrowej wieży. Te trzy baseny stanowiły praktycznie jedną całość, oddzielone były jedynie betonowymi przegrodami. Ponadto kompleks został uzupełniony przez jeszcze jeden mniejszy basen do nauki pływania i brodzik dla dzieci, usytuowane nieco dalej po przeciwległych stronach centralnej areny. Po stronie wschodniej całość zamykała 100 metrowa trybuna dla ponad 4 tysięcy widzów⁷, zwieńczona po obu stronach budynkami, w których swoje miejsce znalazły przebieralnie, szatnie, bogate zaplecze techniczne basenu⁸, a nawet miejsca noclegowe dla 60 osób. Natomiast od strony zachodniej teren przyległy do basenu został obsiany trawą i przeznaczony do odpoczynku, a także zabaw i ćwiczeń na świeżym powietrzu. Należy zatem zauważyć, że obiekt miał być w zamyśle projektantów wykorzystywany nie tylko do przeprowadzania zawodów pływackich, ale również służyć jako miejsce relaksu dla mieszkańców pobliskiego Sępolna. Wydaje się jednak, że w celu wypełnienia funkcji rekreacyjnej przygotowywano dla wrocławian przede wszystkim inny obiekt, który nawet został włączony w ramy Parku Sportowego Zalesie (Sportpark Leerbeutel). Chodzi tu oczywiście o położony na Zalesiu zbiornik wodny Leerbeutel See (obecnie „Morskie Oko”). Prace przy gruntownej modernizacji tego kąpieliska toczyły się

6 Tamże.

7 Źródła podają pojemność trybuny na ok. 4600-5000 osób.

8 Na obiekcie został zainstalowany system oczyszczania i wymiany wody, ponadto każdy użytkownik musiał zdezynfekować stopy przed kąpielą, poprzez wejście do specjalnie w tym celu zbudowanych rynien okalających basen. Akta miasta Wrocławia. sygn. 35303, s.196, także „Breslauer Neueste Nachrichten“, 12.06.1929, s. 6

równocześnie z budową stadionu. Polegały one m.in. na oczyszczaniu dna, odpowiednim wyprofilowaniu brzegów, czy też utworzeniu piaszczystej plaży i 50 metrowego basenu. Uzyskane w ten sposób ogromne ilości ziemi wykorzystano do budowy trybun na stadionie głównym. W otoczeniu kąpieliska powstały: zaplecze sanitarne i administracyjne, kasy, restauracja, a nawet zakład fryzjerski⁹. Również położona nieopodal górnica saneczkowa wraz z małą skocznią narciarską miały stanowić kolejny element parku sportowego.

Powróćmy jednak do obiektów położonych bezpośrednio w kompleksie Konwiarza. Kolejnym z nich był zespół kortów tenisowych, składający się z 3 otoczonych trybunami kortów turniejowych oraz 6 treningowych. W planach rozbudowy przewidywano powiększenie liczby kortów, jak również wzniesienie budynku tenisowego z niezbędnym zapleczem dla sportowców oraz widzów¹⁰. Od południa przylegały do części tenisowej boiska do hokeja na trawie i palanta.

Główne wejście na teren kompleksu zaprojektowano od strony osiedla Zacisze. Przy Morgenzeile (obecnie al. Paderewskiego) wybudowano szeroką bramę wejściową¹¹ wraz z kasami, kantiną, a także stacją transformatorową oraz parkingiem dla samochodów. Aleja wiodąca w głąb obiektu stanowiła centralną oś parku sportowego, a punktem, w którym zbiegała się z aleją prowadzącą z drugiego wejścia przy Friedrich-Ebert-Straße (obecnie ul. Mickiewicza) był dziedziniec honorowy, połączony ze stadionem głównym bramą maratońską.

W ten sposób przedstawiał się stan ukończonych prac w parku sportowym na Zalesiu w pierwszym okresie po jego otwarciu. Oczywiście już wtedy planowano dalszą rozbudowę kompleksu. W dużej części plany te zrealizowano w drugiej połowie lat trzydziestych, kiedy to powstały nowe obiekty m.in.: strzelnica, hala gimnastyczna wraz z przychodnią lekarską dla sportowców, ring bokserski, plac do ćwiczeń siłowych, tor do jazdy na wrotkach, tor regatowy na kanale Odry, czy też restauracja z tarasem. Wtedy też zmienił swój wygląd stadion główny. Wał ziemny otoczono murem z cegły z 22 wejściami, trybuny zostały częściowo zadaszone oraz wybudowano wysoką na 40 metrów dzwonnice z zegarem, zwieńczoną zniczem olimpijskim. Pod trybunami, na parterze stadionu umieszczone zostały m.in.: pomieszczenia administracji, cztery sale gimnastyczne, miejsce zbiórek Hitlerjugend, izba sztandarowa, warsztaty, garaże i toalety¹². Boisko oświetlały 44 reflektory, o łącznej sile ok. 400 luksów¹³, umieszczone na ośmiu masztach. Natomiast ogromny plac do ćwiczeń

9 „Breslauer Neueste Nachrichten“, 27.06.1928 r, s. 5

10 Ostatecznie wybudowano 18 kortów treningowych i 3 turniejowe. „Das Hermann-Göring Sportfeld in Breslau” w: „Zentralblatt der Bauverwaltung vereinigt mit Zeitschrift für Bauwesen”, 1940 r., nr 45, s.745

11 Mogły przez nią wmaszerować na teren obiektu 24 osoby w szeregu bez zmiany szyku, tamże, s.736

12 Waldemar Michalczak, „Najważniejsze wydarzenia w historii Stadionu Olimpijskiego”, w: „Kierunki aktywizacji Stadionu Olimpijskiego we Wrocławiu”, Wrocław 1996, s. 59

13 Według informacji uzyskanych we Wrocławskim Towarzystwie Sportowym obecna moc oświetlenia

(Friesenwiese) otoczono trybunami wraz z trybuną honorową i 20 metrową „wieżą wodza” (Führerturm). Poza imprezami sportowymi, miały się tu odbywać pokazy, manifestacje i partyjne zgromadzenia.

W latach 1927-1933, stanowiących ramy chronologiczne niniejszego referatu, najbardziej doniosłymi wydarzeniami w historii obiektu były niewątpliwie duże imprezy sportowe, a krótki opis najważniejszych z nich zostanie poniżej przedstawiony. Dopiero później, w okresie III Rzeszy wrocławski obiekt przejął, oprócz sportowej, również funkcję propagandową, która przejawiała się m.in. w wielkich uroczystościach narodowo-socjalistycznych organizowanych na terenie kompleksu.

Jednak codzienne życie stadionu wypełniały przede wszystkim treningi i zawody sportowe o mniejszej już randze, często regionalnej, miejskiej czy też szkolnej. Bardzo interesujące dane dotyczące działalności parku sportowego w pierwszych latach jego istnienia zawarte są w sprawozdaniach kierownika stadionu dr. Eugena Zerbe¹⁴. Należy podkreślić szczególną wartość tego źródła. Autor sprawozdań nie ograniczył się bowiem do podania tylko ogólnej liczby użytkowników, widzów, czy też ilości przeprowadzonych zawodów sportowych. Zostały tu zamieszczone również bogate zestawienia statystyczne w formie rozmaitych tabel i wykresów, które pozwalają na dokładne prześledzenie struktury wykorzystania kompleksu. W okresie od początku kwietnia do końca września 1928 r. zarejestrowano ponad 90 tysięcy wejść na 5 oddanych już wtedy do użytku obiektów: stadion główny i mniejszy, łąkę Friesena, korty tenisowe oraz boiska do hokeja. Prawdziwa liczba użytkowników mogła być jednak większa, niż wykazywały prowadzone początkowo niezbyt rzetelnie rejestry i sięgała, według szacunków dr. Zerbe, ponad 100 tysięcy osób¹⁵. A zatem, codziennie z urządzeń stadionu mogło korzystać ok. 500 ćwiczących. W rzeczywistości ich liczba była różna w poszczególnych miesiącach. Rekordowe natężenie odnotowano w czerwcu – ponad 900 osób dziennie, średnia dla sierpnia i września również była wysoka i wynosiła ok. 600 osób, natomiast ze względu na okres urlopowy frekwencja w lipcu spadła do 423 osób dziennie. Zupełnie inaczej przedstawia się wykorzystanie urządzeń sportowych w semestrze zimowym (okres od 1 października 1928 r. do 31 marca 1929 r.) Z oczywistych względów stopniowo wygasła wszelka aktywność na obiektach otwartych, wykorzystywano natomiast trzy pomieszczenia do gimnastyki. W omawianym okresie liczba użytkowników spadła do ok. 16 tys., co przełożyło się na dzienną średnią wynoszącą 87 ćwiczących. Najgorszym miesiącem okazał się luty, kiedy to frekwencja obniżyła się do 33 osób dziennie,

umieszczonego na czterech masztach wynosi 900 luksów.

¹⁴ Zachowały się szczegółowe sprawozdania za okres 1.04.1928 – 31.03.1929, AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35272, s.51-83

¹⁵ Jest to liczba ćwiczących, także uczestników zawodów sportowych. Liczba ta nie uwzględnia natomiast widzów, spacerowiczów itp., tamże s. 23.

co było spowodowane, zdaniem dr. Zerbe, bardzo srogą zimą panującą wówczas we Wrocławiu¹⁶. W następnych latach liczba korzystających z wrocławskiego obiektu wzrosła, szczególnie w okresie jesienno-zimowym. Dokładne dane liczbowe przedstawia poniższa tabela:

Okres	Liczba użytkowników¹⁷
1 kwietnia 1928 r. – 30 września 1928 r.	ok. 100 000
1 października 1928 r. – 31 marca 1929 r.	15 670
1 kwietnia 1930 r. – 30 września 1930 r.	120 070
1 października 1930 r. – 31 marca 1931 r.	27 633
1 kwietnia 1931 r. – 30 września 1931 r.	111 831
1 października 1931 r. – 31 marca 1932 r.	26 064
1 kwietnia 1932 r. – 30 września 1932 r.	96 655
1 października 1932 r. – 31 marca 1933 r.	20 268

Kolejne zestawienia statystyczne pozwalają odpowiedzieć na pytanie, przez kogo były wykorzystywane urządzenia sportowe obiektu. W okresie wiosenno-letnim 1928 r. ponad 60% użytkowników to młodzież szkolna, podczas gdy jesienią i zimą na pierwszy plan wysunęli się sportowcy zrzeszeni w klubach. Ogółem ze stadionu korzystali członkowie około 50 rozmaitych klubów i związków sportowych oraz uczniowie blisko 30 szkół. Szczególną popularnością cieszyły się lekka atletyka i piłka nożna, nieco mniejszą: piłka ręczna, palant i gimnastyka. Poza tym uprawiano również tenis, hokej na trawie, biegi przełajowe, tenis stołowy, taniec, a nawet ju-jitsu i narciarstwo. Preferencje sportowe użytkowników kompleksu przekładały się na stopień obciążenia jego poszczególnych obiektów. Statystyki pokazują, że regularnie wykorzystywane były boiska na Łące Friesena (Friesenwiese), gdzie w okresie od kwietnia 1928 r. do marca 1929 r. odnotowano 53 tys. ćwiczących, co stanowiło ok. połowy ogólnej liczby wejść na wszystkie objekty. Wydaje się, że królowały tutaj piłka nożna oraz ćwiczenia gimnastyczne, natomiast lekką atletykę uprawiano na odpowiednio wyposażonych do tej dyscypliny stadionach: Schlesierkampfbahn i Wagnerkampfbahn, a liczba korzystających z nich osób wynosiła 42 tys.¹⁸ Na pozostałe, oddane w tym okresie do użytku objekty tj. korty tenisowe, boiska do hokeja, sale gimnastyczne zarejestrowano ok. 7,5 tys. wejść. Dla uzupełnienia należy dodać, że biegi przełajowe organizowano na ścieżkach położonych na i wokół terenu kompleksu Konwiarza, natomiast kursy narciarskie na pobliskiej górze na Zalesiu.

Zdecydowanie więcej aktywności sportowej wykazywali przedstawiciele płci

¹⁶ Tamże, s.73.

¹⁷ Liczba użytkowników zawiera również uczestników dużych imprez sportowych, nie zawiera natomiast liczby widzów. Opracowano na podstawie „Kleines Statistisches Taschenbuch für die Stadt Breslau” 1929-1934.

¹⁸ W liczbie tej zawierają się również uczestnicy dużych zawodów sportowych, rozgrywanych na stadionie.

męskiej, którzy stanowili ok. 70% ogółu ćwiczących. W zestawieniu opartym na kryterium wiekowym przeważała młodzież, której udział w ogólnej liczbie użytkowników również wyniósł ok. 70%¹⁹.

Niewątpliwie największymi zawodami sportowymi, jakie w latach 1927-1933 przeprowadzono na obiektach stadionu, były III Mistrzostwa Niemiec (III. Deutsche Kampfspiele), rozegrane w dniach 25-30 czerwca 1930 r. Do mistrzostw tych, które z racji swojego wysokiego prestiżu oraz dużego rozmachu można by nazwać wewnątrz-niemieckimi igrzyskami olimpijskimi, zachowały się zarówno w zasobie naszego archiwum, jak i we wrocławskiej prasie przedwojennej dość bogate materiały źródłowe. Dlatego też zawody te zostaną obszernie omówione w osobnym referacie. Zanim jednak doszło do organizacji tak znaczącej imprezy, na terenie kompleksu odbyło się wiele innych zawodów, o różnej randze – często również ogólnoniemieckiej, które przyciągały na trybuny rzesze kibiców.

Sportowcy pojawili się na obiekcie w 1927 r. W czerwcu tego roku gościły tu po raz pierwszy robotnicze kluby sportowe z okazji swojego święta „Rast” (Reichs-Arbeiter-Sport-Tag). Zawody te weszły następnie na stałe do kalendarza imprez i corocznie brały w nich udział tysiące zawodników dopingowanych przez bardzo liczną publiczność²⁰. Rywalizację sportową poprzedzał uroczysty pochód uczestników ulicami Wrocławia z centrum na teren stadionu oraz masowe ćwiczenia gimnastyczne dziewcząt i chłopców. Następnie rozgrywano wiele konkurencji lekkoatletycznych, jak również mecze piłki nożnej i ręcznej²¹.

Natomiast jako pierwsze o medale na zawodach rangi mistrzowskiej na świeżo wybudowanym stadionie głównym rywalizowały panie. Lekkoatletyczne Mistrzostwa Niemiec (Deutsche Leichtathletik-Meisterschaften) rozgrywano w dwóch częściach, a Wrocławowi powierzono przeprowadzenie w dniach 6-7 sierpnia 1927 roku zawodów kobiecych. Należy pamiętać, że współzawodnictwo sportowe wśród pań było w tym okresie dopiero na etapie rozwoju i cieszyło się o wiele mniejszą popularnością niż rywalizacja męska. Pomimo to, władze miejskie liczyły na wysoką frekwencję na trybunach, co w połączeniu z dobrą organizacją miało stanowić poważny atut w staraniu się o przyznanie miastu tych głównych, bardziej prestiżowych mistrzostw mężczyzn. Pomimo, że nie udało się wywalczyć prawa ich organizacji w 1928 r. (zwyciężył Düsseldorf), to jednak już rok później męska elita lekkoatletyczna Niemiec gościła na wrocławskim stadionie. Warty podkreślenia jest fakt, że zmaganiom sportowym pań w 1927 r. towarzyszyły obrady w hotelu „Cztery Pory Roku” (obecnie hotel „Polonia”) „Międzynarodowej Kobiecej Federacji

19 AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35272, s. 55, 74.

20 Według sprawozdania dr. Zerbe w 1928 r. brało udział 6 tys. zawodników i 30 tys. widzów, „Breslauer Neueste Nachrichten” (28.07.1930) również określił liczbę widzów w 1930 r. na 30 tys.

21 „Breslauer Neueste Nachrichten”, 25.06.1928, s. 14.

Sportu” („Federation sportive feminine internationale”), zrzeszającej żeńskie organizacje sportowe z wielu krajów europejskich, a także Stanów Zjednoczonych, co niewątpliwie nadawało większy rozgłos również i samym zawodom lekkoatletycznym na stadionie²².

29 kwietnia 1928 r. wielkie emocje przeżywali kibice piłki nożnej. W meczu finałowym rozgrywek o Puchar Niemieckiego Związku Piłki Nożnej (Deutscher Fussball Bund) zmierzyły się w obecności ponad 35 tys. widzów²³ reprezentacje regionów Południowego-Wschodu i Północy. Spotkanie zakończyło się zwycięstwem gospodarzy 2:0, co wywołało ogromną radość kibiców, a prasa określiła ten mecz mianem największego wydarzenia piłkarskiego we Wrocławiu²⁴.

Według sprawozdań dr. Zerbe, w 1928 r. na obiektach kompleksu odbyło się w sumie 12 dużych imprez sportowych, w których brało udział 32 958 zawodniczek i zawodników, a rywalizację obserwowało 105 218 widzów. Obok wymienionych już powyżej święta „Rast” oraz finału piłkarskiego, które zgromadziły na trybunach największą, bo łącznie aż siedemdziesiątysięczną publiczność, warto wspomnieć jeszcze o innych zawodach, jak np. mecz lekkoatletyczny pomiędzy reprezentacjami Południowego Wschodu i Bałtów (6.05.1928), czy też pierwszy turniej tenisowy (6-7.10.1928). Imprezy sportowe organizowane dla młodzieży charakteryzowały się z kolei nie aż tak licznym udziałem publiczności, ale za to, podobnie jak masowe święta sportu, bardzo wysoką frekwencją wśród uczestników, która wahała się od 6 do 9 tys. osób²⁵.

Sukces organizacyjny oraz sportowy finału pucharu Niemiec zaowocował kolejnymi wielkimi wydarzeniami piłkarskimi na stadionie głównym. 8 września 1929 r. rozegrano mecz reprezentacji klubów robotniczych z Niemiec i Austrii, natomiast 2 listopada 1930 r. naprzeciw siebie stanęły narodowe reprezentacje Niemiec i Norwegii. Spotkanie to, obserwowane przez 40 tys. widzów, zakończyło się remisem 1:1, a jedyną bramkę dla Niemiec zdobył wrocławianin Hanke²⁶. Natomiast w 1932 r. Wrocław gościł drużynę mistrza Anglii FC Everton. W meczu z reprezentacją Niemieckiego Związku Piłki Nożnej padł remis 3:3.

Wobec wielu różnorodnych zawodów sportowych rozgrywanych na obiektach stadionu nie budzi zatem zdziwienia rozmach w projektowaniu całego kompleksu. Należy jednak pamiętać, że obiekty te udostępniano nie tylko z okazji wielkich imprez, czy też wyłącznie do użytku związków i klubów sportowych. Władze miejskie wystosowały również

22 „Breslauer Neueste Nachrichten”, 06.08.1927, s.10

23 Według sprawozdania dr. Zerbe liczba kibiców wyniosła 40 tys., „Breslauer Neueste Nachrichten” podaje 35 tys.

24 „Breslauer Neueste Nachrichten” 30.04.1928, s. 10

25 AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35 272, s.65, 84

26 „Breslauer Neueste Nachrichten” 3.11.1930, s. 12

ofertę ćwiczeń gimnastycznych dla mieszkańców Wrocławia, nie należących do żadnych organizacji sportowych. Utworzono w tym celu w 1928 r. przy stadionie Miejską Szkołę Sportu i Gimnastyki (Städtliche Sport und Gymnastikschule), która zajęła się organizacją kursów, podzielonych na dwie główne grupy: kursy gimnastyczne i kursy specjalistyczne.

W planie zajęć na okres wiosenno-letni z lat 1931-1932 proponowano godzinną gimnastykę dla kobiet, mężczyzn oraz dzieci, w różne dni tygodnia, zarówno wcześniej rano (od godz. 6), jak i wieczorem (od godz. 19). Przewidziano także utworzenie osobnych grup dla osób początkujących, zaawansowanych, a także dla osób starszych. Zajęcia miały się odbywać na świeżym powietrzu, w małych grupach, pod kierunkiem wykwalifikowanych instruktorów – absolwentów Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Berlinie (Die Deutsche Hochschule für Leibesübungen). Po każdym zajęciu do dyspozycji ćwiczących był ciepły prysznic, a w przypadku niekorzystnych warunków pogodowych organizatorzy udostępniali salę gimnastyczną na stadionie²⁷. Zajęcia specjalistyczne dotyczyły przede wszystkim floretu, tenisa ziemnego i lekkiej atletyki, ale prowadzono również kurs przygotowujący do egzaminów na odznaki sportowe, naukę pływania, a także, co ciekawe, kurs wschodniej sztuki walki ju-jitsu.

Miesięczna odpłatność za cotygodniowe, godzinne uczestnictwo w wybranym kursie wynosiła 2,50 RM., jedynie na zajęcia tenisowe ustalono odrębne ceny.²⁸ Zainteresowanie mieszkańców Wrocławia ofertą zorganizowanych zajęć na obiektach Stadionu Olimpijskiego było zróżnicowane. Dość szczegółowe dane dotyczące liczby ćwiczących na poszczególnych kursach zachowały się z lat 1931-32. Ogółem w semestrze zimowym uczestniczyło w nich miesięcznie ok. 150 osób, z czego ponad 80% ćwiczyło gimnastykę. Frekwencja na zajęciach dla pań była średnio dwukrotnie wyższa niż u panów. Natomiast zdecydowanie mniejszym zainteresowaniem cieszyły się kursy szermierki, czy też ju-jitsu, które liczyły od kilku do kilkunastu uczestników. W miesiącach wiosenno-letnich 1932 r. ilość ćwiczących wzrosła przeciętnie do ponad 200 osób, a gimnastyka dla kobiet ponownie była zdecydowanie najpopularniejsza.

Pomimo, że każdego roku coraz więcej²⁹ mieszkańców miasta brało udział w zajęciach, to jednak dochody z opłat nie pokrywały kosztów organizacji kursów – szczególnie w okresie zimowym. Wobec takiej sytuacji nie tylko podejmowano działania oszczędnościowe poprzez łączenie grup o zbyt małej frekwencji, ale również starano się pozyskać nowych uczestników, głównie spośród Wrocławian mieszkających na osiedlach

27 AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35939, s.62

28 AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35938, s.159, por. sygn. 35939, s.62.

29 Szczegółowe dane ilościowe z poszczególnych semestrów: s. letni 1929 r. – 178 osób, s. zimowy 1929/30 r. – 497, s. letni 1930 r. – 799, s. zimowy 1930/31 r. – 1107, s. letni 1931 r. – 1301. AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35939, s.73

w pobliżu stadionu. W tym celu zamieszczono w osiedlowej gazecie Sępolna „Zimpeler Nachrichten-Blatt” obszerny artykuł pt. „Co oferuje nam stadion?”, w którym zachęcano także do indywidualnego korzystania z urządzeń sportowych obiektu. W sprzedaży były bilety oraz karnety na basen i korty tenisowe oraz karty wstępu na stadion główny w celu samodzielnych ćwiczeń lekkoatletycznych z możliwością wypożyczenia niezbędnego sprzętu sportowego³⁰.

Inną inicjatywą władz miejskich było zorganizowanie jesienią 1928 r., wspomnianego już wyżej, kursu narciarskiego. Początkowo polegał on raczej na zajęciach teoretycznych (Trockenskikurs), z wykładami o technice jazdy i biegania i wyposażeniu narciarskim. Na tym etapie uczestnicy brali też udział w przygotowaniu gimnastycznym do lekcji praktycznych, które przy korzystnych warunkach śniegowych planowano przeprowadzić na wzgórzu saneczkowym na Zaciszu. Jednak prawdziwą okazją do nauki narciarstwa był kurs wyjazdowy w Dusznikach Zdroju. Uczestniczyło w nim 31 osób, z czego 9 osób brało wcześniej udział w zajęciach na stadionie. Warty podkreślenia jest tu także fakt, że narciarstwo wybrało aż 26 kobiet i tylko 5 mężczyzn³¹.

Omawiając codzienne wykorzystanie wrocławskiego stadionu należy pamiętać, że Miejska Szkoła Sportu i Gimnastyki nie była jedynym użytkownikiem obiektu. Przede wszystkim własne zajęcia prowadziły kluby i związki należące do czołowych ogólnoniemieckich organizacji sportowych, takich jak: Arbeiter-Sportkartell, Niemiecki Komitet Kultury Fizycznej (Deutscher Reichsausschuss für Leibesübungen), kluby niezrzeszone, instytucje, np. Zarząd Szkolny (Schulverwaltung), a także osoby prywatne. Ogólna liczba osób biorących udział we wszystkich kursach w pierwszych latach działalności stadionu wahała się od 6,5 tysiąca³² do około 10 tysięcy³³ ćwiczących.

Organizacje sportowe miały możliwość wynajmowania różnych urządzeń obiektu, ze stadionem głównym (Schlesier-Kampfbahn) na czele. Właścicielem kompleksu był z ramienia magistratu Miejski Urząd Kultury Fizycznej (Stadtamt für Leibesübungen), natomiast bezpośrednio administrował nim Zarząd Stadionu, pod kierownictwem dr. Zerbe, który również pobierał opłaty za wynajem. Sposób ich naliczania zależał od rodzaju przeprowadzanych zajęć. W wypadku cyklicznych treningów lub kursów najmujący płacił za liczbę uczestników oraz czas trwania zajęć. Kluby narzekały na zbyt wysokie stawki, wobec czego kierownictwo obiektu planowało wprowadzić także zryczałtowane opłaty miesięczne. Inaczej natomiast przedstawiały się zasady wynajmu obiektów na duże imprezy

30 Tamże, s. 62

31 AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35329, s. 187.

32 „Der Betrieb im Breslauer Stadion vom 1. April 1928 bis 31. März 1929” w „Monatsberichte des Statistischen Amtes der Stadt Breslau”, V 1929 r., s. 41-45.

33 „Kleines Statistisches Taschenbuch für die Stadt Breslau” 1933 r., s. 31.

sportowe. Organizatorzy takich zawodów byli zobowiązani do odprowadzenia z reguły 15 % swoich dochodów do kasy miejskiej, przy czym nie mogła to być kwota niższa niż określona w umowie z Zarządem Stadionu. Połowę kwoty minimalnej należało wpłacić już przy rezerwacji obiektu i nie podlegała ona zwrotowi w przypadku nie odbycia się zawodów. Wymóg ten obowiązywał już od 1929 r. i miał zapobiec częstemu do tej pory odwoływaniu imprez. W zależności od wynajmowanego obiektu różnił się nieco zakres czynności, jaki przejmowały na siebie obie strony umowy. Generalnie wszelkie kwestie związane z finansami (reklama, handel) wymagały zgody władz stadionu. One zajmowały się również przygotowaniem odpowiednio osteplowanych biletów wstępu zgodnie z zamówieniem i na koszt organizatora, a ich sprzedaż stanowiła po zakończonych zawodach podstawę do naliczenia opłaty za wynajem obiektu. W przypadku imprez na stadionie głównym, zarząd gwarantował sobie dysponowanie pewną ilością miejsc na widowni, przeznaczonych dla gości honorowych³⁴.

W 1928 roku dwukrotnie (marzec oraz grudzień) odbywały się w ratuszu spotkania władz miejskich z przedstawicielami organizacji sportowych. Spotkania te zostały zwołane m.in. z myślą o zwiększeniu liczby dużych zawodów na stadionie, na co poszczególne organizacje odpowiedziały mniej lub bardziej konkretnymi deklaracjami. Przy Miejskim Urzędzie Kultury Fizycznej (Stadtamt für Leibesübungen) powołano specjalne biuro (Termin-Zentrale), które zajmowało się przyjmowaniem zgłoszeń planowanych przedsięwzięć i koordynowało terminy ich przeprowadzenia. Zwrócono się także z apelem do związków i klubów o wynajmowanie urządzeń zgodnie z rzeczywistym zapotrzebowaniem, aby uniknąć sytuacji, gdy obiekt jest wynajęty, ale nie wykorzystywany, a inne związki, często o większej ilości członków, nie mają gdzie ćwiczyć.

Na spotkaniu grudniowym kierownik stadionu, dr Zerbe, przedstawił plan otwarcia w 1929 r. na obiekcie poradni sportowej (Sportberatungsstelle). Poradnia, w założeniu pomysłodawców, miała podjąć działania na bardzo szerokim polu. Chodziło tu zarówno o doradztwo w zakresie szkoleń dla nauczycieli i trenerów, organizacji imprez i turniejów, jak i budowy różnych urządzeń sportowych. Wśród pozostałych zadań znajdowały się m.in. udzielanie informacji o zdolności do określonej dyscypliny sportowej, sporządzanie planów wędrówek pieszych, a także pomoc w zarządzaniu klubami i stowarzyszeniami – także w aspekcie prawno-podatkowym. Zaproszeni przedstawiciele związków sportowych przyjęli inicjatywę utworzenia poradni sportowej ze sporymi zastrzeżeniami. Traktowali ją w dużym stopniu jako konkurencję dla własnej działalności, obawiali się również powstania dodatkowych kosztów utrzymania nowego ośrodka. Wątpliwości te próbował rozwiązać dr.

34 AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35938, s. 243-247, sygn. 35329, s. 117.

Zerbe, wyjaśniając, że poradnia pragnie pomagać w przyciągnięciu nowych członków do istniejących już organizacji sportowych.

Pod koniec 1928 roku pojawiła się również propozycja wykorzystania stadionu centralnego (Schlesier-Kampfbahn) nie tylko do celów sportowych, lecz wzorem innych miast, również do organizacji koncertów muzycznych, co miałyby poprawić kondycję finansową obiektu. Podjęto rozmowy na temat występu orkiestry wojskowej (Regimentskapelle) w maju następnego roku, traktując go jednak bardziej jako test. Jeśliby dopisała frekwencja, to w przyszłości planowano większe koncerty z uczestnictwem kilku orkiestr³⁵.

Codzienna działalność wrocławskiego stadionu w latach 1927-1933 skupiała się przede wszystkim wokół życia sportowego miasta. To właśnie uczniowie wrocławskich szkół, studenci, członkowie miejscowych klubów sportowych, a także nigdzie nie zrzeszeni, zwykli mieszkańcy Wrocławia tworzyli życie obiektu. Nie można tu oczywiście pomijać faktu organizacji wielu wielkich, czy też mniejszych, lokalnych zawodów sportowych, które nadawały dopiero co powstałemu stadionowi niezbędny rozgłos i przyciągały na trybuny tysiące widzów. Jednak wydają się, że imprezy te były raczej dodatkiem – owszem niezbędnym i niezwykle ważnym, ale jednak tylko dodatkiem, do codziennego wykorzystywania poszczególnych urządzeń obiektu. Obraz funkcjonowania stadionu, jaki wyłania się zatem po analizie wykorzystanych do niniejszego referatu źródeł, można by zawrzeć w stwierdzeniu, że wrocławski obiekt zapełniał się i nabierał życia nie tylko z okazji jakiegoś ważnego sportowego święta, lecz tętnił życiem na co dzień.

35 AP we Wrocławiu, Akta miasta Wrocławia, sygn. 35329, s.207